

АНОТАЦІЯ

Глазкова І.Д. Дуальна система професійної освіти Німеччини. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями). – Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет». – Слов'янськ, 2020.

Дисертація є комплексним дослідженням, у межах якого виявлено історичні передумови виникнення й розвитку дуальної системи в професійній освіті Німеччини; уточнено основні етапи її розвитку на основі історичного, соціально-політичного та законодавчого критеріїв; виокремлено теоретичні засади дуальної системи професійної освіти, що сформувалися в Німеччині в процесі історичного розвитку, обґрунтовано вплив на цей процес соціально-політичних чинників; узагальнено й систематизовано нормативно-правові, змістові, структурні та методичні характеристики сучасної дуальної системи професійної освіти Німеччини; досліджено історичні підвалини розвитку форм вітчизняного професійного навчання, аналогічних дуальній формі, обґрунтовано формування в цьому процесі передумов для запровадження дуальної форми здобуття освіти в Україні в умовах реформування освітньої системи, охарактеризовано стан запровадження дуальної форми здобуття освіти в Україні на теоретичному, практичному і законодавчому рівнях; визначено перспективні напрями розвитку дуальної форми здобуття професійної освіти в Україні на сучасному етапі, обґрунтовано практичні шляхи їх реалізації.

За допомогою теоретичних методів досліджено історичні події, що визначили особливості виникнення і розвитку дуальної системи професійної освіти Німеччини, встановлено історичні передумови розвитку дуальної системи в професійній освіті Німеччини, а саме: 1) активний розвиток учнівської ремісничої практики у XII – XIII ст.; 2) культурний та технічний розвиток німецького суспільства у XIII – XIV ст.; 3) формування в XV –

XVI ст. європейських держав та економічна конкуренція між ними, заснування різних типів шкіл (академій), що стали прообразом майбутніх професійних шкіл; 4) активний розвиток мануфактур та початок індустріалізації в країні у XVII – XVIII ст., масштабні реформи в системі професійної освіти, виникнення професійних шкіл; 5) економічне відставання Німеччини у середині XIX ст. та промисловий переворот кінця XIX – початку XX ст.; 6) наукове дослідження процесів професійної освіти на теоретичному та практичному рівнях наприкінці XIX – початку XX ст.; 7) надання доступу до професійної освіти в сфері промисловості жінкам через участь Німеччини у Першій світовій війні, внесення до дуальної системи навчання елементів демократизації; 8) возз'єднання країни наприкінці XX ст., емоційне піднесення суспільства, паралельний розвиток дуальної системи професійної освіти на теоретичному, практичному та законодавчому рівнях.

Уточнено основні етапи розвитку дуальної системи професійної освіти Німеччини на основі історичного, соціально-політичного та законодавчого критеріїв: 1) 1938 – 1939 роки – виникнення дуальної системи професійної освіти Німеччини; 2) 1940 – 1945 роки – застій у розвитку дуальної системи професійного навчання через участь Німеччини у Другій світовій війні; 3) 1945 – 1990 роки – розвиток системи дуальної освіти лише у ФРН, посилення процесів демократизації, напрацювання міцного теоретичного та методичного підґрунтя, створення концептуальних основ, чіткої системи регулювання та фінансування професійної освіти; 4) 1990 – 2005 роки – криза дуальної системи професійної освіти після об'єднання ФРН та НДР, зниження якості професійного навчання, зменшення кількості кампаній, які співпрацювали з професійними школами, малий вибір навчальних місць, безробіття; 5) від 2005 року і дотепер – етап модернізації дуальної системи професійної освіти в Німеччині, значне зростання кількості закладів дуальної професійної освіти, працевлаштування випускників, посилення теоретичної бази, збільшення кількості наукових досліджень в сфері дуальної освіти та ін.

До основних теоретичних засад, які сформувалися історично і впливають на ефективність системи дуальної освіти, становлячи основні напрями її практичної реалізації, належать: 1) взаємозв'язок теоретичного та практичного навчання (дуальний принцип професійної освіти); 2) ідеологічно-виховна спрямованість професійного навчання; 3) наявність міцного теоретичного підґрунтя дуальної освіти, сформованого внаслідок системного наукового вивчення процесів професійного навчання із застосуванням дуальної системи; 4) чітке нормативно-правове регулювання системи професійної освіти, коріння якого сягають XVIII ст. і яке наразі активно розвивається, гнучко реагуючи на зміни в суспільному, економічному, політичному житті країни. Основою нормативно-правової бази дуальної системи професійної освіти Німеччини є: Основний закон; Закон «Про професійну освіту»; «Положення про ремесла»; Закон «Про захист молоді, яка працює»; Закон «Про обов'язкову шкільну освіту»; шкільні закони земель, які визначають умови викладання та навчання, права та обов'язки педагогічного персоналу та здобувачів освіти в школі та інші нормативні документи трудового права.

Дослідження дуальної системи навчання в Німеччині на сучасному етапі дозволило виділити чинники, які дозволяють їй успішно функціонувати: дуальна система професійної освіти Німеччини є системою, що склалася історично; висока економічна розвиненість Німеччини, розвинені малі та середні компанії потребують великої кількості кваліфікованих спеціалістів на ринку праці; компанії, що надають навчальні місця, вмотивовані вигодами від дуальної системи освіти та мають необхідні можливості й компетенції до провадження дуального навчання; наявне впливове, ефективне та компетентне управління дуальною системою урядом, роботодавцями, палатами, профспілками тощо; склалося широке суспільне визнання стандартів професійної освіти завдяки впливу соціальних партнерів та співробітництву зацікавлених сторін – учасників дуальної системи навчання; дуальна система професійної освіти надає можливості для

особистісно орієнтованого процесу професійної орієнтації і більш якісної підготовки молоді до професійного навчання у порівнянні з класичною системою вищої освіти.

Установлено, що дуальна форма професійної освіти не є новою для української освітньої системи, вона має вітчизняні історичні аналоги, адже розвиток системи професійної освіти в Україні був частково подібним до німецького зразка, однак політичні, суспільні, економічні обставини, які в Німеччині сприяли розвитку цієї форми професійного навчання, на території нашої держави були такими, що унеможливили розвиток цієї продуктивної форми професійної освіти впродовж попередніх століть. В Україні була наявна практика ремісничого навчання, робітничого навчання (кінець ХІХ – початок ХХ століття), професійної освіти в закладах різних типів (кінець ХХ – початок ХХІ століття), що сформували вітчизняні традиції дуальної форми професійного навчання: наявність загальноосвітньої складової, збільшення питомої ваги самостійної й науково-дослідної роботи студентів, безперервний характер виробничої практики, акцентоване ідеологічне й виховне підґрунтя освітнього процесу, регіональний і етноконфесійний аспекти професійного навчання.

Вказано, що сучасний етап розвитку дуальної освіти в Україні розпочався в другому десятилітті ХХІ ст. і характеризується надзвичайно активним розвитком цієї форми професійної освіти, який проявляється на трьох рівнях: законодавчому, науковому, практичному. Наразі в Україні розроблено законодавчу базу, зокрема термін «дуальна освіта» в єдиному тлумаченні використовується в законах України «Про освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про вищу освіту». У законі «Про професійну (професійно-технічну) освіту» поняття «дуальна освіта» не використовується, проте вказано, що ця форма здобуття освіти регулюється відповідними положеннями. У питаннях організації дуальної форми здобуття освіти вітчизняні науковці і викладачі-практики спираються на «Концепцію підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти», «Положення про

дуальну форму здобуття освіти», «Типовий договір про здобуття професійної (професійно-технічної) освіти за дуальною формою» та «Концепцію реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року».

Вивчено стан розроблення проблеми становлення й розвитку дуальної форми професійної освіти в Україні на теоретичному рівні та виокремлено основні тематичні напрями фундаментальних узагальнювальних досліджень: 1) іноземний напрям (вивчення й порівняння іноземного досвіду впровадження дуальної освіти); 2) теоретичний напрям (обґрунтування теоретичних засад вітчизняної системи дуального навчання); 3) практичний напрям (висвітлення й аналіз перших результатів упровадження в закладах освіти України елементів чи повної форми дуального навчання); 4) проблемно-перспективний напрям (аналіз проблем у реалізації дуальної форми здобуття освіти в Україні і обґрунтування способів їх подолання).

Указано перспективні напрями розвитку української системи дуальної освіти на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях: 1) загальнодержавний рівень – ухвалення нормативно-правових актів, у яких регламентуються загальні й часткові питання організації дуального навчання в усіх можливих аспектах правової взаємодії суб'єктів дуальної форми здобуття освіти; формування теоретичних засад дуальної форми здобуття освіти з урахуванням вітчизняного досвіду дуальної форми навчання; 2) регіональний рівень – реалізація загальнодержавних стратегій у розвитку регіону; підтримка та забезпечення функціональності й ефективності інфраструктури соціального партнерства для дуальної форми здобуття освіти; урахування краєзнавчих чинників у розвитку промисловості, науки, освіти; 3) місцевий рівень – реалізація загальнодержавних та регіональних нормативних документів на практиці з урахуванням профілю підготовки здобувачів на засадах педагогіки партнерства, національного трудового виховання молоді, інноваційності технологій, освіти впродовж життя.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості реалізації розроблених перспективних напрямів впровадження дуальної системи в практику професійної освіти України задля підвищення якості професійного навчання, відпрацювання міцної нормативної бази та стратегії розвитку дуальної системи професійної освіти, використання потенціалу реалізації німецького досвіду в освітньому просторі України; у практичному використанні матеріалів спецкурсу «Професійна підготовка робітничих кадрів у дуальній системі освіти» та навчального посібника «Дуальна система освіти Німеччини» в професійній підготовці майбутніх педагогів професійного навчання та майстрів виробничого навчання в системі професійної, фахової передвищої та вищої освіти. Отримані дані можуть бути використані в дослідженнях з теорії та методики професійної освіти, у системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, у ході розроблення навчально-методичного комплексу професійної підготовки робітників.

Ключові слова: професійна освіта, дуальна система професійної освіти, дуальна форма здобуття освіти, заклад професійної освіти, Німеччина.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Хижняк І., Глазкова І. Становлення теоретичного та практичного компонентів дуальної системи освіти в Німеччині. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2019. № 9 С. 70–83. URL: <http://pptma.dn.ua/index.php/files/136/9/6/7Khyzhniak70-83.pdf>
2. Глазкова І. Д. Історичні передумови виникнення й розвитку дуальної системи професійної освіти Німеччини. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць / ред. кол.: проф. Матвеева О. О. (голов. ред.) та інші*. Харків : ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2019. Вип. 53. С. 6-22.

Статті у наукових виданнях інших держав

3. Глазкова І. Досвід освітньої системи Німеччини в розвитку дуальної форми навчання в Україні. *Scientific discussion (Praha, Czech Republic)*. 2019. № 38. С. 8–11.

Опубліковані праці апробаційного характеру

4. Глазкова І. Дуальна система професійної освіти: досвід Німеччини. *Економіко-гуманітарні проблеми сьогодення* : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф., Краматорськ, 17–18 жовт. 2019 р. Краматорськ: ДНАБА, 2019. С. 111 – 114.

5. Глазкова І. Дуальна форма навчання в системі класичних моделей професійної освіти в країнах європейського союзу. *Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., Слов'янськ, 04–05 жовт. 2018 р. Слов'янськ: Мінідрукарня «Папірус», 2018. С. 205 – 209.

6. Глазкова І. Нормативно-правові основи професійної освіти в Німеччині. *Професіоналізм педагога в умовах освітніх інновацій* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., Слов'янськ, 26–27 верес. 2019 р. Слов'янськ: Мінідрукарня «Папірус», 2019. С. 184 – 187.

7. Глазкова І. Система дуальної професійної освіти – нагальна вимога часу. *Проблеми технологічної та професійної освіти в контексті Закону України «Про освіту» (2017)* : матеріали V Всеукр. конф., Слов'янськ, 29–30 лист. 2017 р. Слов'янськ: ДДПУ, 2017. С. 61 – 63.

8. Глазкова І. Світові системи професійної освіти. *Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти* : матеріали XX Міжнар. наук.-практ. конф., Монреаль, 30 – 31 травня 2020 р. Монреаль: СРМ «ASF», 2020. С. 76–79.

9. Глазкова І. Дуальна система освіти Німеччини : навч. посіб. / І. Глазкова. Рубіжне : ФОП Глазков Р.М., 2020. 127 с.

ABSTRACT

Hlazkova I.D. The Dual System of Vocational Training in Germany. - Qualifying scientific work published as manuscript.

The dissertation for the purpose of obtaining the PhD degree on a specialty 015 Professional education (in the field of specializations). - SHEI "Donbass State Pedagogical University", Sloviansk, 2020.

The dissertation is a complex research in terms of which the historical preconditions of dual system origin and development of vocational education in Germany are searched out; significant stages of dual system of vocational education further development based on historical, socio-political and legislative criteria are clarified; the theoretical foundations of the dual system of vocational education formed in Germany in the process of historical development are highlighted, the impact of socio-political factors on this process is justified; regulatory, substantive, structural and methodological characteristics of the modern dual system of vocational education in Germany are summarized and systematized; the history of development of forms, similar to the dual form, of domestic vocational training, was investigated, establishment in this process of prerequisites for the introduction of dual form of education in Ukraine in the process of reforming the educational system is substantiated, the state of implementation of dual form of education in Ukraine on theoretical, practical and legislative levels is described; the prospective directions of development of a dual form of vocational training in Ukraine at the present stage are defined, practical ways of their realization are proved.

With the help of theoretical methods the historical events, which determined the peculiarities of origin and development of the dual system of vocational education in Germany, were investigated, the historical prerequisites for the development of dual system in vocational education in Germany were established, to be exact: 1) active development of students' handicraft practice in XII – XIII centuries; 2) cultural and technical development of German society in the XIII –

XIV centuries; 3) establishment of European states in XV – XVI centuries and economic competition between them, foundation of different types of schools (academies) that became a prototype of future vocational schools; 4) active development of manufactures and the beginning of industrialization in the country in XVII – XVIII centuries, major reforms in the system of professional education, emergence of vocational schools; 5) the economic slowdown of Germany in the middle of the XIX century and the industrial revolution in the late XIX – early XX century; 6) scientific research of professional education processes on theoretical and practical levels in the late XIX – early XX century; 7) the participation of Germany in the World War I, providing access to vocational education in industry for women, introducing elements of democratization into the dual system of education; 8) reunification of the country at the end of the 20th century, emotional rise of the society, parallel development of dual system of professional education on theoretical, practical and legislative levels.

The main stages of development of Germany's dual system of vocational education based on historical, socio-political and legislative criteria were specified:

- 1) 1938 – 1939 - the beginning of dual system of vocational education in Germany;
- 2) 1940 – 1945 - stagnation in the development of dual system of vocational education through the participation of Germany in the World War II;
- 3) 1945 – 1990 – development of dual education system only in West-Germany, strengthening of democratization processes, development of a strong theoretical and methodological basis, creation of conceptual foundations, a clear system of regulation and financing of vocational education;
- 4) 1990 – 2005 – crisis of the dual system of vocational education after the unification of West- and East-Germany, decrease in the quality of vocational education, reduction in the number of companies, that cooperated with vocational schools, small choice of study places, unemployment;
- 5) Since 2005 and up to now - the stage of modernization of the dual system of vocational education in Germany, a significant increase in the number of institutions of dual vocational education, employment of graduates,

strengthening the theoretical base, increasing the number of scientific research in the field of dual education, etc.

The main theoretical foundations, that have been formed historically and impact on the effectiveness of the dual education system, making up the main directions of its practical implementation, include: 1) interrelation of theoretical and practical training (dual principle of vocational education); 2) ideological and pedagogical orientation of professional training; 3) availability of a strong theoretical basis for dual education formed as a result of systematic scientific study of vocational training processes by using the dual system; 4) a clear regulatory system of vocational education, which takes its roots back in the XVIII century, that is now actively developing, flexibly responding to changes in the social, economic and political life of the country. The basis to the legal framework of the dual system of vocational education in Germany are: Basic Law for the Federal Republic of Germany, Vocational Training Act, Youth Employment Protection Act, Compulsory Education Act, federal states school laws which define the conditions of teaching and learning, the rights and obligations of teaching staff and applicants for education at school and other labour law regulations.

It has been established that the dual form of vocational education is not new to the Ukrainian educational system, it has national historical analogues, as the development of the vocational education system in Ukraine was partly similar to the German model, however, political, social and economic circumstances in Germany contributed to the development of this form of vocational education, and in our country there were those that made it impossible to develop this productive form of vocational education. In Ukraine, there was the practice of handicraft training, worker's training (end of XIX - beginning of XX century), vocational education in institutions of various types (end of XX - beginning of XXI century), which formed the national traditions of dual form of vocational training: the presence of a general educational component, increasing the share of independent and research work of students, continuous nature of industrial practice, emphasized

ideological and educational basis of the educational process, regional and ethno-confessional aspects of vocational training.

It is stated that the modern stage of dual education development in Ukraine began in the second decade of the XXI century and is characterized by extremely active development of this form of vocational education, which is manifested at three levels: legislative, scientific and practical. Now Ukraine has developed a legal framework, in particular, the term "dual education" is used in a single interpretation in the laws of Ukraine, such as: Education Act, Professional Before Higher Education Act and Higher Education Act. The Act on Vocational (Technical and Vocational) Education does not use the term "dual education", but specifies that this form of education is regulated by the relevant regulations. Ukrainian scientists and practitioners rely on the "Concept of training specialists in the dual form of education", "Regulations on the dual form of education", "Model agreement on obtaining vocational (technical and vocational) education in the dual form" and "Concept of implementing state policy in the field of vocational (technical and vocational) education "Modern vocational (technical and vocational) education" for the period up to 2027".

The state of developing of the problem of establishment and progression of dual form of professional education in Ukraine was studied on the theoretical level and the main thematic directions of fundamental generalizing research were highlighted: 1) foreign direction (studying and comparing the foreign experience in implementing of dual education); 2) theoretical direction (objectivation of the theoretical foundations of the Ukrainian dual education system); 3) practical direction (presentation and analysis of the first results of the introduction in educational institutions of Ukraine of elements or a full form of dual education), 4) problematic and challenging direction (analysis of problems in implementing the dual form of education in Ukraine and validation of ways to overcome them).

Prospective directions for the development of the Ukrainian dual education system at the national, regional and local levels are indicated: 1) national level: adoption of regulatory and legal acts that will regulate general and private issues in

the organisation of dual education in all possible aspects of legal interaction between subjects of dual education; development of theoretical foundations for dual education taking into account Ukrainian experience of dual education; 2) regional level: implementation of national strategies in the development of the region; supporting and ensuring the functionality and efficiency of the social partnership infrastructure for dual forms of education; taking into account local history factors in the development of industry, science and education; 3) local level: implementation of national and regional regulatory documents in practice, taking into account the profile of trainees on the principles of partnership pedagogy, national labour education of young people, innovation of technologies, and life-long education.

The practical importance of the obtained results lies in the possibility of realization of the developed perspective directions of implementation of the dual system in the practice of vocational education in Ukraine in order to improve the quality of vocational training, development of a solid regulatory framework and strategy of development of the dual system of vocational education, use of the potential of implementation of the German experience in the educational space of Ukraine; in the practical use of the materials of the special course "Vocational Training of Workers in the Dual System of Education" and the teaching material "The Dual System of Education in Germany" in the professional preparation of future teachers of the vocational training and masters of industrial training in the system of vocational, special before higher and higher education. The obtained data can be used in research on the theory and methodology of vocational education, in the system of professional advancement of teaching staff, in the development of an educational and methodological complex for the vocational training of the specialists.

Key words: vocational education; dual system of vocational education; dual form of obtaining education; vocational education institution; company, that provides the place of training; trainer; practical component; theoretical component.

THE LIST OF OBTAINER'S PUBLICATIONS

Articles in scientific publications of Ukraine

1. Khyzhniak I., Hlaskova I. The Development of the Theoretical and Practical Components of the Dual Education System in Germany. *“The Professionalism of the Teacher : Theoretical and Methodological Aspects”* 2019. No. 9 P. 70–83. URL: <http://pptma.dn.ua/index.php/files/136/9/6/7Khyzhniak70-83.pdf>
2. Hlaskova I., Historical Prerequisites of the Dual Training System Foundation and Development in Vocational Education of Germany. *Zasobi navčal'noj ta naukovo-doslidnoi roboti: Collection of scientific works* /Editor-in-Chief: Prof. Matveeva O.O. and others. Kharkiv, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 2019, Issue: 53. P. 6-22.

Articles in scientific publications of other countries

3. Hlaskova I. The Experience of German Education System in Developing Dual Form of Education in Ukraine. *Scientific discussion (Praha, Czech Republic)*. 2019. No. 38. P. 8–11.

Published works of a probation type

4. Hlaskova I. Dual vocational education system: German experience. *The economic and humanitarian problems of our time: The Materials of the First Scientific and Practical Conference, Kramatorsk, 17-18 October 2019, Kramatorsk, Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture*. 2019. P. 111-114.
5. Hlaskova I. A Dual Form of training in the system of classical models of vocational education in the European Union. *Professionalism of teachers in terms of educational innovations*, Sloviansk, 04-05 October 2018, Sloviansk: Mini-Typography „Papyrus“ 2018. P. 205 – 209.
6. Hlaskova I. The legal and regulatory framework for vocational education in Germany. *Professionalism of the Teacher in the Context of Educational Innovations* : materials of The III International Scientific and Practical

Internet- Conf., Sloviansk, 26-27 September 2019, Sloviansk: Mini-Typography „Papyrus“ 2019. P. 184 – 187.

7. Hlaskova I. The system of dual vocational education is an urgent requirement of the time. *Problems of technological and vocational education in the context of the Education Act of Ukraine (2017)* : materials of All-Ukrainian Conf., Sloviansk, 29-30 p. 2017, Sloviansk, Donbass State Pedagogical University, 2017 P. 61-63.

8. Hlaskova I. Global vocational education systems. *Actual issues, problems and prospects of development of humanitarian knowledge in the modern information space: national and international aspects* : materials of XX International Scientific and Practical Conf., Montreal, 30 - 31 May 2020 Montreal: CPM "ASF", 2020. P. 76-79.

9. Hlaskova I. The Dual System of Education of Germany: a textbook / I. Hlaskova, Rubischne: SEP Hlaskov R.M. 2020. 127 p.